Članak Visokog predstavnika, Wolfganga Petritscha:”Slobodno tržiste zahtijeva promjenu načina razmišljanja”

Krajem listopada švicarska je firma Lemano Trading Co. (LTC) kupila tvornicu tekstila TKM Mostar. TKM se bavi proizvodnjom konca. S obzirom da je bila nekonkurentna, prije nekoliko godina tvornica je zapala u krizu. Kao tvrtka u državnom vlasništvu, nije imala sredstva koja bi mogla uložiti u nove strojeve koje bi omogućile jeftiniju i djelotvorniju proizvodnju. 2000. godine, suočena sa novim gubicima, tvornica je zatvorena, a radnici su stavljeni na čekanje. Unatoč tome, TKM je još uvijek imala znatnu vrijednost – čak i nakon što je obustavila proizvodnju. Posjedovala je proizvodni prostor, strojeve i spisak radnika i rukovoditelje koji su znali kako treba voditi tvornicu i koristiti opremu. Ali nije imala gotovinskih sredstava za modernizaciju opreme, prekvalifikaciju radnika i konkurentniji nastup na tržištu. I upravo je LTC nadomjestio taj nedostatak: u mostarsku je tvornicu uložio 5 milijuna DM. Kao rezultat, TKM je ponovno otpočeo s radom i njegovi su radnici ponovno na svojim radnim mjestima. Ne samo da je preko 200 radnika vraćeno na posao, nego čak postoji i velika šansa da će biti otvorena nova radna mjesta.

Priča o tvornici TKM ima sretan završetak. I to takav sretan završetak koji može postati sve učestaliji uz ubrzavanje procesa privatizacije u Bosni i Hercegovini, te nakon što domaće tvrtke postanu privlačne za domaće i strane ulagače. U

narednim mjesecima će se dinamika i obim privatizacije povećati na razinu koja će konačno omogućiti pripremu terena za stvarnu gospodarsku reformu u BiH. Koristim izraz "priprema terena" zato što se reforma neće dogoditi sama od sebe, nekom magijom. Za uspješnu privatizaciju je potrebna promjena načina razmišljanja. A kada je tvrtka privatizirana, tek tada dolazi na red predan rad. Tvrtka se mora prilagoditi uvjetima slobodnog tržišta, s tim da prilagođavanje može biti bolno prije nego što postane profitabilno.

Oko osamdeset velikih poduzeća u Federaciji i pedeset u Republici Srpskoj je trenutačno u procesu privatizacije ili se pripremaju za ponudu na prodaju. Sve te tvrtke zauzimaju ključna mjesta u domaćem gospodarstvu, bilo zbog velikog broja radnika ili što rad drugih tvrtki ovisi o njima. Njihovom prodajom dobit će se čak dvije trećine cjelokupnog iznosa u gotovini kojeg će država najvjerojatnije dobiti putem privatizacije.

Do sada je izvršena privatizacija oko 45 posto svih malih i srednjih poduzeća planiranih za prodaju. Do kraja 2002. godine najveći dio preostalih 55 posto poduzeća bit će prodano. Sve u svemu, do kraja iduće godine dvije trećine svih predviđenih poduzeća bit će privatizirano.

U drugim zemljama čije gospodarstvo prolazi kroz proces tranzicije privatizacija je bila izuzetno kompliciran poduhvat s različitim rezultatima. U BiH je ovaj proces otežan kaosom i ekonomskom dislokacijom poduzeća prouzrokovanih ratom.

Unatoč tome, mnogi problemi su do sada riješeni. Imenovani su međunarodni savjetnici da bi pomogli prodaju velikih poduzeća – njihova je zadaća za BiH postići najbolji dogovor glede ulaganja, tehnologije, transfera i gotovinskih sredstava, kao i voditi računa o tome da je sve urađeno na pravičan i

transparentan način.

Teška poslijeratna tranzicija s modela centralističkog planiranja na slobodno tržište iziskuje jednako za sve građane temeljnu promjenu načina razmišljanja. Razumljivo je da je mnogima potrebno vijeme da se na to priviknu. Neki ljudi još uvijek čekaju na povratak starih industrijskih konglomerata, nadajući se da će nakon oživljavanja ponovno uposliti na tisuće radnika, baš kao nekad prije. Vrlo često ljudi smatraju da takvi giganti, doskora stupovi gospodarstva, još uvijek predstavljaju ogromnu vrijednost. Međutim, istina je takva da će samo oni giganti koji prežive i na koncu dožive gospodarski prosperitet imati vrijednost jedino uz njihovu temeljnu transformaciju koja podrazumijeva usvajanje novih metoda proizvodnje i marketinga, te plasmana novih proizvoda i usluga. U slučaju mnogih tvrtki to znači stavljanje radnika na čekanje. Međutim, uspješna tranzicija na slobodno tržište povlači za sobom sve veći broj malih i srednjih poduzeća, što opet znači otvaranje sve većeg broja novih radnih mjesta.

Na slobodnom tržištu jedina razlika između uspješne i neuspješne tvrtke je konkurentan plasman roba i usluga.

Uspješno poduzeće stvara profit i nova radna mjesta. Neuspješno ne stvara ni jedno, ni drugo. To nema gotovo nikakve veze s prošlošću i imenom poduzeća; ali je to izravno povezano s njegovom učinkovitošću.

Do sada se od stanovništva tražilo prihvaćanje slobodnog tržišta, ali samo tržište nije dalo veliki broj opipljivih gospodarskih prednosti. U tome smislu proces privatizacije predstavlja razočarenje. Neizbježne poteškoće prate i osnovne manjkavosti ekonomskog sustava. Na primjer, sve do ove godine nepostojanje djelotvornog komercijalnog bankarskog sustava je u znatnoj mjeri onemogućavalo proces privatizacije s obzirom

da potencijalni domaći ulagači nisu mogli dobiti zajam za otkup dionica ili ulaganja u privatizirane tvrtke. Iako je to još uvijek problem, komercijalni bankovni sektor sve više izlazi u susret potrebama poduzetnika.

I na kraju, u Bosni i Hercegovini ne postoji dovoljno gotovinskih sredstava koja bi tek privatizirana poduzeća ulagala u kupovinu nove opreme i uvođenje novih proizvoda i usluga. Određeni dio sredstava nužnih za ubrizgavanje života u tržište mora doći izvana – a era ogromne međunarodne pomoći je završena. To znači da poduzetnici moraju privući izravna strana ulaganja. TKM predstavlja najnoviji primjer uspješnog izravnog stranog ulaganja. Drugi primjeri uključuju aluminijsko postrojenje Birač u Zvorniku, prodano krajem listopada investicijskoj banci iz Litvanije Ukio. Ukio je stekao 64% dionica Birača za dugoročno ulaganje u vrijednosti od 10 milijuna KM. Za tvornicu papira Celex iz Banja Luke je objavljen tender i početkom studenog 2000. godine potpisan je kupoprodajni ugovor s jednim ulagačem iz Slovačke. Prevent tvrtka u Visokom koju financira Slovenija nedavno je kupila 42% dionica poduzeća sa zajedničkim ulaganjem UNIS/Volkswagen u BiH i planira proizvesti 30.000 do 35.000 automobila, od čega će najveći broj biti namijenjen izvozu. U listopadu 2001. godine Fabrika cementa Lukavac je prodana tvrtki Alas International iz Austrije.

Tijekom sedamdesetih u mojoj zemlji je vođena nadahnuta debata oko uputnosti poticanja stranih tvrtki na velika ulaganja u austrijske tvrtke. Mnogi ljudi su se pribojavali da to znači da će stranci “otkupiti” naše nacionalno bogatstvo. Međutim, u procesu tranzicije s poslijeratne nacionalizirane privrede na uspješan tržišno-orijentirani model gospodarstva, kakvog imamo danas, od osnovnog značaja je bilo privući sredstva iz inozemstva. Inozemni je novac sa sobom donio i inozemnu tehnologiju i stručnost. Na taj su način otvorena nova radna mjesta i šanse za domaće stanovništvo. Suvremena ekonomija je

globalna, a ne nacionalna, a financijsko vlasništvo poduzeća tu činjenicu sve više odražava. Strana ulaganja koja su se u Austriju slijevala tijekom sedamdesetih i osamdesetih pomogle su transformaciju produktivne baze zemlje. Isto se može dogoditi i u Bosni i Hercegovini. Poređenje podataka o stopi nezaposlenosti i izravnih stranih ulaganja koji važe za Bosnu i Hercegovinu i njene susjede je poučno. BiH trenutačno privlači vrijednost u visini od 14US$ po glavi stanovnika, dok je taj iznos u Hrvatskoj 299US$ po glavi. Ako pogledate statistike nezaposlenosti (stopa nezaposlenosti u BiH je 40% dok je u Hrvatskoj 13%), veza između stranih ulaganja i zaposlenosti je jasna.

Privatizacija i strana ulaganja tijesno su povezani. I jedno i drugo predstavljaju instrumente stvaranja bogatstva koji su se dokazali u drugim zemljama u tranziciji na slobodno tržište. Bilo bi vrijedno ovu činjenicu imati na umu u predstojećim mjesecima.